

EL PAPER DE FAPA MALLORCA EN LA PARTICIPACIÓ DE LES FAMÍLIES I LES SEVES ASSOCIACIONS

Miquel Àngel Guerrero Company

RESUM

En aquest article es fa una revisió del model de participació de les famílies als centres educatius, s'identifiquen algunes pràctiques que habitualment es confonen amb processos participatius i es proposen plantejaments de millora per a la seva inclusió en la cultura de centre. A continuació es descriu com treballa FAPA Mallorca per promoure i facilitar la participació de les famílies i les seves associacions com a part de la comunitat educativa, així com alguns projectes que ajuden a la projecció de les associacions en el seu entorn, amb una visió de comunitat socioeducativa. Per acabar, es plantegen els reptes de futur de la participació de les famílies i de tota la comunitat educativa, destacant l'assignatura pendent de la participació de l'alumnat.

RESUMEN

En este artículo se hace una revisión del modelo de participación de las familias en los centros educativos, se identifican algunas prácticas que habitualmente se confunden con procesos participativos y se proponen planteamientos de mejora para su inclusión en la cultura de centro. A continuación se describe como trabaja FAPA Mallorca para promover y facilitar la participación de las familias y sus asociaciones como parte de la comunidad educativa, así como algunos proyectos que ayudan a la proyección de las asociaciones en su entorno, con una visión de comunidad socioeducativa. Para acabar, se plantean los retos de futuro de la participación de las familias y de toda la comunidad educativa, destacando la asignatura pendiente de la participación del alumnado.

EL PAPER DE LES FAMÍLIES ALS CENTRES EDUCATIUS

En la definició actual del sistema educatiu s'utilitza el concepte de comunitat educativa per definir quins són els seus actors i quins rols i funcions assignam i esperam de cada un d'ells. Més enllà de la seva descripció, s'han anat configurant com un element clau les relacions que s'establiran entre tots ells. Que les famílies formen part de la comunitat educativa no ho qüestiona ningú, però mentre les altres parts de la comunitat educativa tenen molt ben definit quin és el seu paper a l'escola i les seves funcions, en el cas de les famílies la resposta perd concreció segons a qui ens adreçam: ensenyam, ajudam, educam, finançam...? Sembla que sí que hi ha acord sobre com han d'exercir les famílies el seu paper: participant. Ara la següent pregunta que ens hem de fer és: què és participar i com es fa? Una pregunta de la qual, una vegada més, obtindrem diferents respostes i no sempre compatibles.

UN DRET INDIVIDUAL I COL·LECTIU, UN BENEFICI COMÚ

La Constitució espanyola, al seu article 27.7, defineix el dret de les famílies a «intervenir en el control i en la gestió de tots els centres sostinguts per l'Administració amb fons públics», però sabem que els drets no serveixen de molt si no es possibilita fer-los realitat. En aquest cas, les administracions educatives en tenen una especial responsabilitat amb el seu deure de garantir la creació dels instruments, espais i processos necessaris per fer realitat la participació de les famílies. La Llei orgànica 3/2020, d'educació, l'anomenada LOMLOE, determina que les administracions educatives «fomentaran l'exercici efectiu de la participació» (art. 118.3), que els equips directius «impulsaran la col·laboració amb les famílies» (art. 132.g) amb l'orientació de la inspecció educativa (art. 151.h), a més d'establir el dret a participar en consell escolar i mitjançant les seves associacions. Aquestes disposicions també les recull la Llei 1/2022, de 8 de març, d'educació de les Illes Balears, que reconeix que «les famílies tenen una tasca essencial en l'àmbit escolar, i han de participar en els centres i corresponsabilitzar-se amb el professorat del procés educatiu dels seus fills» (art. 53). La legislació autonòmica afegeix un grau major de concreció i especifica que «l'administració educativa ha de promoure programes que estimulin la participació i la implicació de les famílies» (art 54.), i altres decrets que se'n deriven defineixen les estructures de participació amb què compten les famílies.¹

A més del dret inqüestionable, individual i col·lectiu, de les famílies a participar en el sistema educatiu, no cal insistir en les evidències dels beneficis que la participació de les famílies en l'educació dels seus fills i filles aporta al seu èxit educatiu (Collet i Tort, 2011; Van Voorhis et al., 2013), però sí que és necessari encara posar l'accent en tot el que aporta la participació de la comunitat educativa en la millora del clima escolar (Collet i Tort, 2011). Un dels elements significatius en la millora dels resultats i del funcionament d'un centre educatiu és el sentiment de pertinença de la comunitat educativa, quelcom que no és possible aconseguir sense una participació de qualitat i amb sentit de tota la comunitat educativa (Collet i Tort, 2011). Tot plegat, queda palesa la importància de la participació de les famílies en els centres educatius i la necessitat de definir-la i concretar-la en processos d'èxit.

QUÈ ÉS I QUÈ NO ÉS PARTICIPACIÓ

A altres àmbits, com el social o el de polítiques públiques, la participació ha estat més desenvolupada i teoritzada. Podem trobar definicions que ens poden servir de punt de partida, com «la capacitat per expressar decisions que siguin reconegudes per l'entorn social i que afecten la vida pròpia i/o la vida de la comunitat en què vivim» (Hart, 1993), i altres que la complementen amb idees com la democràcia o el compromís individual i el col·lectiu. En el cas de les

1. Decret 188/2003, de 28 de novembre, pel qual es regulen les associacions de pares i mares d'alumnes i les federacions i confederacions d'aquestes.
Decret 4/2023, de 13 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament orgànic dels centres educatius públics no universitaris.

famílies es pot definir com la seva «implicació en el projecte educatiu dels seus fills i filles» (Garreta, 2012), una definició molt general amb la qual segurament tothom estarà d'acord però que necessita un desenvolupament que la concreti en situacions reals i la faci efectiva. De la Guardia (2003) concreta més quan sintetitza diferents definicions en què «la participació educativa és, en definitiva, que tots els integrants siguin part activa en cada una de les fases que afecten el funcionament de les comunitats educatives (des de la seva constitució inicial, passant per la seva estructuració, la presa de decisions, la seva posada en marxa i la valoració dels resultats), assumint part del poder o del seu exercici i que implica la integració col·lectiva en un procés de col·laboració des d'una doble dimensió, com a medi (procés d'aprenentatge) i com a finalitat (objecte educatiu)».

La situació actual és que, malgrat la seva reconeguda importància, no s'ensenya a participar, o no es fa suficientment, ni als docents, ni a les famílies, ni a l'alumnat, però als centres educatius cada dia es donen situacions en les quals les famílies, suposadament, participen. Aquesta participació improvisada o intuïtiva pot provocar que sovint ens trobem amb interpretacions diverses, quan no són incompatibles, que la dificulten i que poden originar conflictes (De la Guardia, 2003). En aquest escenari, serà lògic pensar que la primera passa hauria de ser acordar què és participar i com fer-ho entre els que ho faran. Però els equilibris i rols dins la comunitat educativa, per definició, no són completament horitzontals, de manera que pren més importància el concepte que tenen aquells que organitzen i gestionen les situacions on es participa.

Per construir la nostra definició de participació concreta ens pot ser útil identificar allò que no és participació. De manera conscient o inconscient, podem estar desenvolupant iniciatives que pensem que són processos participatius i que no ho són, motiu pel qual no obtindrem els beneficis esperats. A l'escala de la participació de Hart (1993), una adaptació al món dels infants de l'escala de participació ciutadana d'Arnstein (1979), els tres primers esglaons es consideren *no-participació*, i hi podem identificar situacions que es viuen als centres educatius:

- **Manipulació:** es dona quan implicam l'altre únicament per aconseguir un benefici propi, encara que aquest pugui ésser compartit; el podem trobar en la utilització de la pressió de les famílies a les administracions públiques en la demanda de millores de les infraestructures.
- **Decoració:** si convidam l'altre únicament a estar present a les nostres activitats; és habitual a les escoles en les exhibicions o mostres d'activitats de l'alumnat a les seves famílies.
- **Simbolisme:** quan es recull l'opinió de l'altre però no s'han definit mecanismes perquè aquest pugui incidir en la presa de decisions; un cas serien les enquestes d'opinió a les famílies sense un compromís de retorn de resultats ni de formar part del debat i anàlisi posterior.

Els objectius de les iniciatives dins aquestes categories poden ser legítims i en absolut negatius, però no es poden considerar esdeveniments participatius en si mateixos. Només quan formen part d'un procés participatiu més ampli prenen sentit i poden aportar beneficis.

Com a resum del que és i del que no és la participació de les famílies podem recollir el que va publicar l'UNESCO (2004): «Participar no és assistir a reunions en les quals el rol de pares i mares és escoltar o realitzar les activitats que els docents proposen, tal com ho han planificat [...] Participar implica: opinar, prendre certes decisions, proposar i dissentir en els distints espais de la institució educativa [...] Participar significa, per tant, fer-se part dels problemes i els reptes que afronta la institució educativa...».

LA PARTICIPACIÓ COM UN PROCÉS

Entendre la participació com un procés, com una escala o un camí que es recorr, ens permet dissenyar estratègies que ens ajudin a avançar cap a estadis de major i millor participació. A l'hora de dissenyar aquest pla o estratègia cal tenir present que la participació no és un fet espontani ni autosostingut a la nostra societat, de manera que cal una energia constant per fomentar-la i mantenir-la. A més, en el cas de les famílies les inèrcies dels processos tenen un recorregut més limitat a causa de la seva renovació periòdica a mesura que els fills i filles avancen en les etapes educatives.

Tot disseny d'un pla comença per conèixer on ens trobam per poder avançar, és a dir, realitzar una diagnosi del nivell participatiu del centre educatiu. El projecte INCLUD-ED (2006-2011) va identificar cinc nivells de participació que ens poden servir de marc: informativa, consultiva, decisòria, avaluativa i educativa (Taula 1). L'estudi conclou que només els tres darrers nivells contribueixen a l'aprenentatge de l'alumnat i a la millora de la convivència, generant més compromís i implicació de les famílies (Valls-Carol et al., 2014) i impliquen processos de transformació que transcendeixen el propi centre educatiu i arriben a altres esferes socials que afecten la vida dels participants (Flecha, 2015). Els dos primers nivells, participació informativa i consultiva, de manera equivalent al que hem vist en l'escala de Hart, són necessaris per arribar als altres, però per ells mateixos no es poden considerar participació efectiva.

TAULA 1. Formes de participació de les famílies i la comunitat
(Includ-ed Consortium, 2011)

Informativa	Les famílies reben informació de les activitats del centre educatiu, el seu funcionament i les decisions ja s'han pres. Les famílies no participen en la presa de decisions. Les reunions amb famílies consisteixen a informar sobre les decisions preses.
--------------------	--

continua

Consultiva	La participació es basa a consultar les famílies, canalitzada en els òrgans de govern del centre. Les famílies tenen un poder de decisió limitat.
Decisòria	Els membres de la comunitat formen part dels processos de presa de decisions, amb una participació representativa en els òrgans de govern. Les famílies i els membres de la comunitat supervisen la rendició de comptes de l'escola sobre els resultats acadèmics.
Avaluativa	Participen en els processos d'aprenentatge ajudant a avaluar els progressos escolars. Les famílies i els membres de la comunitat participen en l'avaluació general del centre educatiu.
Educativa	Les famílies i els membres de la comunitat participen en els processos d'aprenentatge de l'alumnat, tant en horari escolar com en horari extraescolar. Les famílies i els membres de la comunitat participen en processos formatius, d'acord amb les seves necessitats i peticions.

EL PAPER DE FAPA MALLORCA

A l'àmbit educatiu, la participació de les associacions de famílies d'alumnes (AFA) és la que va més enllà de la participació individual de les mares i els pares en el projecte educatiu individual del seu fill o filla. Aquesta implica la seva presència i aportació com a col·lectiu i s'orienta a aquells aspectes que permeten la millora del projecte de la comunitat educativa, cosa que afecta tot l'alumnat. Aquesta participació es concreta i es fa realitat mitjançant els espais de participació formals, com el consell escolar de centre, o informals, com poden ser les festes escolars, però també amb iniciatives i projectes que permeten la interacció de les famílies en el procés educatiu de l'alumnat i en els espais de consulta i presa de decisions de polítiques educatives. És amb el conjunt d'aquestes diferents línies quan es poden desplegar els potencials beneficis de la participació de les famílies, superant el nivell informatiu (Valls-Carol et al., 2014), totalment insuficient. En aquest escenari, el paper de les federacions d'associacions d'alumnes pren tot el seu sentit en el suport a les associacions per fer possible la seva participació i que la desenvolupin segons les seves possibilitats. Cal afegir una altra funció de les federacions, la de representació del col·lectiu de famílies davant l'administració pública i altres organismes, encara que no es desenvoluparà en aquest article.

ELS ESPAIS DE PARTICIPACIÓ: FORMACIÓ I ASSESSORAMENT

Els espais de participació en els quals les famílies poden participar a un centre educatiu són els òrgans de govern, com el consell escolar; els de coordinació, com les comissions; els de representació, com les AFA o grups de delegats; i altres espais no formals, com celebracions i trobades de la comunitat educativa. En tots aquests les AFA tenen un paper important, tant directe, com a representants de famílies, com indirecte, com a dinamitzadores de la participació de la resta de famílies.

TAULA 2. Associacions de famílies federades a FAPA Mallorca, per tipologia de centre

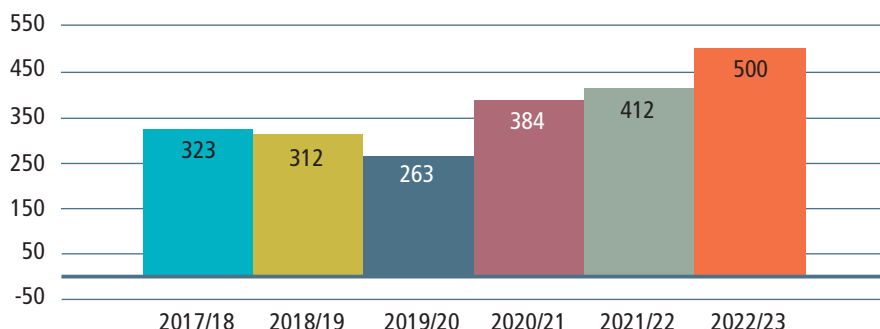
EI	Educació infantil	9
CEIP	Infantil i primària	140
CEIPIESO	Infantil, primària i ESO	3
IES	SECUNDÀRIA	48
CC	Privats concertats (infantil, primària i ESO)	14
CEE	Educació especial	4
	Ensenyaments artístics	1
	Total de centres federats	219

Font: elaboració pròpia.

Per ajudar-les a exercir una participació positiva i efectiva, les federacions fan servir principalment dues vies: la formació de les juntes directives i el suport i assessorament individual. La formació, com hem indicat anteriorment, és necessària perquè la participació no és un fet espontani ni natural a l'ésser humà, fins al punt que, sense una gestió correcta, es pot convertir en un motiu de conflicte entre les persones. Cal conèixer el funcionament i organització d'un centre educatiu, la normativa que el regula i aprendre estratègies per aconseguir una participació positiva i eficient, ja que el temps de les famílies voluntàries és molt valuós. És molt important que les experiències siguin positives i enriquidores, evitant que les bones intencions de totes les parts acabin en frustracions i conflicte.

Amb aquest objectiu, FAPA Mallorca ofereix a les AFA formacions específiques sobre funcionament i gestió de l'associació, comunicació amb la comunitat educativa, funcionament dels consells escolars, jornades sobre participació i altres tallers més tècnics, com comptabilitat, protecció de dades, assegurances o d'altres segons les seves necessitats.

Amb l'assessorament directe a les AFA s'actua sobre les situacions concretes en les quals necessiten suport, en alguns casos és necessitat d'informació concreta i, en altres, cal identificar l'origen del problema i cercar conjuntament solucions. Els problemes generalment estan relacionats amb les barreres a la seva participació. Aquestes sovint són conseqüència que els espais de participació s'han definit i estructurat per part del centre educatiu sense comptar amb les famílies i les seves necessitats, com horaris incompatibles amb la seva vida laboral. Un altre origen d'aquestes barreres és la falta de planificació de la participació per part de l'equip directiu i de la insuficient formació sobre aquest tema. Per afrontar aquesta situació, FAPA Mallorca ha començat a realitzar formació als equips directius, en col·laboració amb el CFIRDE, amb la intenció d'oferir un espai de reflexió i formació sobre el seu paper en la gestió de la participació de les famílies.

GRÀFIC 1: Consultes de les AFA realitzades a FAPA Mallorca

Font: elaboració pròpia.

ELS PROJECTES COM A INSTRUMENTS DE PARTICIPACIÓ

Les AFA realitzen activitats i projectes diversos als centres educatius, amb objectius i destinataris també diversos: des d'activitats de conciliació, com l'escola matinerana, a activitats educatives, com les extraescolars, o de formació, com les escoles de pares i mares. Tots aquests projectes són oportunitats de desenvolupar una participació educativa (INCLUD-ED) si la feim conscient i explícita. La proposta de FAPA Mallorca a les associacions és que a tots els projectes se'ls apliqui una «capa de participació», que s'explori com cada un d'ells pot significar una oportunitat i un espai per a la participació de les famílies en el projecte educatiu dels seus fills i de la comunitat educativa en conjunt.

La federació desenvolupa uns projectes propis que proposa a les AFA perquè se'ls facin seus i els duguin a terme al seu centre educatiu. En aquests casos, el paper de la federació és el d'oferir una estructura, formació i recursos, així com una xarxa amb altres associacions on compartir i aprendre juntes. Amb el plantejament que hem vist fins ara, els projectes estan dissenyats perquè puguin ser integrats i complementar el projecte educatiu de cada centre, i incorporen, a més dels seus objectius específics, el de facilitar i fomentar la participació de les famílies i de la mateixa associació dins la comunitat educativa. Alguns dels projectes, segons la seva temàtica, també ens donen l'oportunitat de participar més enllà de la comunitat educativa, ja que tenen un impacte en l'entorn de l'alumnat i s'hi afegeixen altres entitats com associacions de veïnats, comerços o els ajuntaments. Per a les associacions no és habitual treballar com a comunitat socioeducativa, intervencions que són més complexes d'executar, motiu pel qual en aquests casos la federació els ofereix un acompanyament directe i una formació específica.

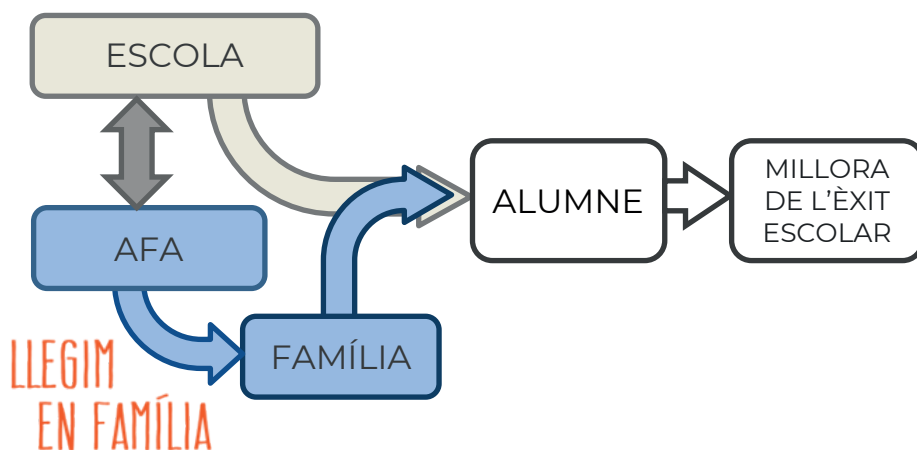
Els projectes que proposa FAPA Mallorca a les associacions són Llegim en Família, Alimentant el Futur, Entorns Escolars Segurs i Saludables, Motxilles Solidàries, FERVA i Zones de Coordinació. A continuació en feim una breu descripció

i detallam de quina manera poden ajudar, cada un d'aquests, a millorar la participació de les famílies i les associacions

LLEGIM EN FAMÍLIA

GRÀFIC 2: Flux de les intervencions compartides en el foment de la lectura

El programa Llegim en Família (www.llegimenfamilia.org), iniciat el curs 2014-2015 i inactiu des del curs 2020-2021 per falta de recursos, té com a objectiu principal promoure l'èxit escolar des de l'entorn familiar amb el foment de la lectura per plaer de tota la família. Més enllà de la justificació de la seva necessitat i del seu objectiu, aquest projecte va sorgir de la necessitat d'oferir a les AFA una eina per reactivar la seva participació positiva en els centres educatius. Havíem viscut uns anys de conflicte educatiu amb el govern d'aquell moment que havia obligat

les comunitats educatives a adoptar una posició de lluita i defensa (Guerrero et al., 2023). FAPA Mallorca va voler oferir a les famílies i a les seves associacions un objectiu per recuperar la participació constructiva que tothom desitjava. El foment de la lectura era un objectiu compartit amb els i les docents, de manera que aquest programa proposava i facilitava la integració de les AFA en el projecte educatiu del centre, promovent la participació de les famílies, amb un rol actiu, en l'èxit escolar dels seus fills i filles amb la lectura per plaer de tota la família.

MENJADORS ESCOLARS, ALIMENTANT EL FUTUR

El menjador escolar és un altre dels elements comuns a les escoles que preocupen les famílies, tant per la qualitat i equilibri nutricional del menjar, com pels aprenentatges que s'hi donen. El projecte Alimentant el Futur (www.alimentantelfutur.org), coordinat conjuntament amb altres entitats, té com a objectiu la millora dels menjadors escolars en les seves vessants d'educació, salut, sostenibilitat i justícia social, per esdevenir espais transformadors de l'entorn. Pel que fa al tema d'aquest article, aquest projecte torna a ser una oportunitat per desenvolupar la participació de les famílies i les associacions. La normativa actual determina que tots els centres educatius han de constituir una comissió de menjador, depenent del consell escolar, formada per docents, famílies i personal del menjador, amb funcions de seguiment i de propostes de millora. El projecte incentiva amb formacions específiques la participació activa de membres de les AFA en aquestes comissions perquè siguin un espai de presa de decisions conjunta, que defineixi el model de menjador del centre i col·labori amb el seu desenvolupament. El menjador és un espai privilegiat on conflueixen, de manera informal, temes que el centre ja treballa en el seu període lectiu formal: nutrició, hàbits, convivència, reciclatge, malbaratament alimentari... Des de FAPA Mallorca ajudam les AFA a identificar aquestes oportunitats de participació, tant directament amb el centre com amb les famílies.

XARXA PER UNS MENJADORS ESCOLARS
SALUDABLES I SOSTENIBLES

ENTORNS ESCOLARS SEGURS I SALUDABLES

Entorns escolars segurs i saludables és un projecte coordinat amb Vianants Mallorca i un grup de treball d'AFA implicades en la millora de la mobilitat a l'entorn del seu centre educatiu, donant una passa més als coneguts camins escolars. Pel que fa a la participació de les famílies i les associacions, el projecte està orientat a tres àmbits que complementen l'abast de la temàtica de la mobilitat. Les famílies són un element imprescindible en aquest projecte, ja que són les que decideixen com van els seus fills i filles a l'escola, en cotxe, a peu o en

bici, tot sols o acompanyats... S'ofereixen a les AFA eines per arribar a les famílies i que formin part del projecte, com activitats de conscienciació, enquestes o trobades de debat. Per una altra banda, la interacció amb el centre també es treballa des del principi, ja que el foment de l'autonomia personal, l'exercici físic o la sostenibilitat encaixen perfectament amb el currículum escolar. És viable i desitjable iniciar una col·laboració amb els docents d'educació física, la comissió de medi ambient o la de salut si es tracta d'un centre promotor de la salut (CEPS). En aquest projecte, com passa amb els menjadors escolars, també s'estableix una relació amb el consell escolar, ja que sovint es tracten reformes als accessos, al pati o als aparcaments de bicicletes.

Per acabar, aquest projecte implica per a les associacions un tercer àmbit de relació, l'entorn de l'escola, que li afegeix una capa de dificultat però que enriqueix el seu abast i obre noves oportunitats de participació. La intervenció sobre la mobilitat i l'entorn de l'escola necessita la implicació de certs serveis de l'ajuntament, i també serà necessari comptar amb altres entitats de l'entorn en aquest projecte, com associacions de veïnats o de comerços de la zona. La federació ofereix un acompanyament i una formació en aquest procés, tant per aconseguir aliats per engegar el projecte com per aconseguir el consens en les mesures adoptades.

MOTXILLES SOLIDÀRIES

Motxilles Solidàries és una proposta per treballar l'equitat i la inclusió dins el centre i amb les famílies. La idea de l'escola com a compensadora de desigualtats està molt present en aquest projecte, les diferències

socials i econòmiques de les famílies no s'haurien de veure reflectides en les relacions entre l'alumnat. El material escolar o les motxilles per anar a l'escola són una despesa molt important per a les famílies cada inici de curs, per això és important reduir aquestes despeses que fan més visibles les diferències entre famílies. El projecte proposa a les AFA recollides de material nou entre les famílies i la seva donació a entitats socials que les fan arribar a les famílies que ho necessiten.

Com en els altres programes, la federació insisteix en l'organització conjunta amb el centre educatiu i en com complementa aquesta visió social el treball dels docents sobre els valors, inclosos en el currículum escolar.

FERYA, FAMÍLIES ACTIVES EN XARXA PER A LA PREVENCIÓ

FERYA, Famílies actives en Xarxa, és un programa d'empoderament d'associacions de famílies que té com a línia de treball principal la prevenció de riscos que afecten els i les adolescents i joves. Amb un enfocament inicialment centrat en la prevenció dels primers consums d'alcohol, tabac i cànnabis, està orientat a la intervenció del col·lectiu de famílies per aconseguir uns entorns d'oci que no siguin promotors de consums de risc. Així com els altres projectes de FAPA Mallorca parteixen del centre i obren la mirada cap a l'entorn, el programa FERYA va néixer amb una mirada sobre l'entorn d'oci i s'hi han anat afegint estratègies per col·laborar amb el centre i el seu projecte educatiu.

El programa incorpora formació específica per a les juntes directives sobre empoderament, lideratge i treball en xarxa, que els serveixi de base per iniciar aquest tipus d'intervencions, molt més complexes que les que hem vist a altres projectes. Per arribar a les famílies, s'organitzen trobades on es treballa el seu paper preventiu, dins i fora de l'àmbit familiar, i es decideixen accions preventives concretes, que compten amb l'acompanyament del programa.

FERYA sovint descobreix a les famílies i a les associacions una nova esfera de participació a la qual pensaven que no tenien accés, la incidència social i política per aconseguir entorns preventius per als seus fills i filles. Aquesta participació implica desenvolupar estratègies de treball en xarxa amb entitats molt diverses i una preparació específica per aconseguir canvis que sovint impliquen l'administració municipal.

Pel que fa a la participació del centre educatiu, aquesta no és tan fàcil d'aconseguir, ja que el programa tracta situacions que sempre es donen fora del centre. Així i tot, la influència dins el centre de les conductes de risc que l'alumnat té fora del centre són evidents, com les relacionades amb l'abús d'ús de pantalles, i qualsevol millora en la vida dels i les adolescents tindrà un benefici directe en l'àmbit

escolar. S'ha iniciat una col·laboració amb els centres promotors de salut en aquest sentit, ja que es poden crear sinergies entre els seus projectes amb l'alumnat i el programa FERYA, que pot aportar la participació de les famílies d'aquest alumnat.

ZONES DE COORDINACIÓ

Amb els projectes anteriors hem vist com FAPA Mallorca ofereix eines a les AFA per fomentar i dinamitzar la participació de les famílies, per integrar millor la participació de l'associació dins el centre i per treballar amb les entitats socials del seu entorn. Un darrer aspecte que també es treballa és el de la participació entre associacions mitjançant el projecte de Zones de Coordinació. Tradicionalment, les associacions han treballat sempre de manera individual, centrades en la realitat del seu centre educatiu, una manera de fer feina que també hem vist als mateixos centres educatius. Així com de cada vegada més aquests fan xarxa i comparteixen experiències, des de la federació impulsam la coordinació de les associacions per crear sinergies i ampliar l'abast de les seves iniciatives.

El projecte de Zones de Coordinació divideix Mallorca en 18 zones segons criteris geogràfics, normalment d'àmbit municipal, o agrupant municipis amb adscripció als mateixos instituts de secundària. L'objectiu és establir un canal de

comunicació entre les AFA que poden establir lligams funcionals, que serveixi d'espai per compartir i proposar iniciatives conjuntes, al mateix temps que mantenim en contacte totes les zones amb la figura dels coordinadors. Cada grup és autònom i independent, i FAPA Mallorca és l'encarregada de mantenir els grups actualitzats, segons la rotació de membres de les AFA, i d'ajudar a dinamitzar-los amb assessorament als coordinadors i material específic.

LA REPRESENTACIÓ DE LES FAMÍLIES

Encara que no és l'objecte d'aquest article, cal fer menció a la participació de les famílies davant les administracions públiques i altres entitats. Així com la seva presència als òrgans de participació municipals la realitzen les AFA dels centres educatius, les federacions exerceixen la seva representació davant els òrgans de participació i entitats d'àmbit autonòmic i estatal. Als consells escolars de Palma, de Mallorca i de les Illes Balears, així com a la Mesa de Diàleg Permanent amb les Famílies, la federació realitza una funció de revisió i aportació de tota la normativa que afecta directament o indirectament les famílies. Igualment manté relacions periòdiques amb les conselleries més relacionades, com la d'Educació, de Salut o de Serveis Socials, així com amb entitats i institucions d'àmbit educatiu.

REPTES DE FUTUR

Com hem dit al principi, cal aprendre a participar i a gestionar la participació, motiu pel qual les associacions necessiten espais i moments per aprendre i fer evolucionar el seu procés participatiu, tant el que adrecen a les famílies com el seu propi vers els espais de participació del centre educatiu. Les federacions podem adreçar-nos a les associacions per oferir-los tot aquest suport, però cal una revisió del paper del centre educatiu, dels equips directius, en la gestió de la participació de les famílies. Cal incorporar en la cultura de centre aquesta participació, com a resposta al dret de les famílies i com un element que suma als esforços dels docents per aconseguir l'èxit educatiu de tot l'alumnat.

I si volem ser coherents, no podem oblidar que l'assignatura pendent és la participació de l'alumnat. Si l'alumnat és el centre del sistema educatiu, els hem de donar la seva part de protagonisme en la seva pròpia educació, i això significa en la presa de decisions, de manera ajustada al seu rol i a la seva edat en cada moment. Existeixen experiències molt positives en aquest sentit, però, una vegada més, de centres concrets que no arriben a convertir-se en la norma. Si no incorporam també en les pràctiques i en la cultura de centre la participació de l'alumnat amb la formació necessària i amb el disseny d'un pla participatiu real i viu, no només un marc normatiu formal, no aconseguirem educar futurs ciutadans i ciutadanes crítics, autònoms i participatius.

REFERÈNCIES

Arnstein, S. R. (1979). *Eight rungs on the ladder of citizen participation*. Journal of the American Institute of Planners.

Collet, J. i Tort, A. (coord.) (2011). *Escola, famílies i èxit*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

De la Guardia, R. (2003). *Variables que mediatizan la participación educativa de las familias*. La Laguna: Universidad de La Laguna. Tesis doctorales cursos 2002/2003. Universidad de La Laguna, Humanidades y Ciencias Sociales.

Flecha, R. (2015). *Successful Educational Actions Through Family Involvement*. A: Successful Educational Actions for Inclusion and Social Cohesion in Europe. SpringerBriefs in Education. New York: Springer.

Garreta, J. (2012). *Famílies i escoles. La participació de les famílies als centres educatius*. Lleida: Editorial Pagès i Ajuntament de Lleida.

Guerrero, M. A.; Pons, E.; Conti, C. i Rodrigo, V. (2023). *Les famílies i el conflicte educatiu*. A: La gran mobilització del 29-S en perspectiva (2013-2023). *Revista L'altra Mirada*, 108, 41-46. Palma: Fundacions Darder-Mascaró.

Hart, R. (1993). *La participación de los niños: de la participación simbólica a la participación auténtica*. Ensayos Innocenti: UNICEF.

INCLUD-ED (2011). *Actuaciones de éxito en las escuelas europeas*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Subdirección General de Documentación y Publicaciones.

UNESCO (2004). *Participación de las familias en la educación infantil latinoamericana*. Santiago de Chile: Trineo.

Valls Carol, R.; Prados Gallardo, M. d. M. i Aguilera Jiménez, A. (2014). «El proyecto INCLUD-ED: estrategias para la inclusión y la cohesión social en Europa desde la educación». *Revista Investigación en la Escuela*, 82, 31-43.

Van Voorhis, F.; Maier, M.; Epstein, J.; Lloyd, C. i Leung, T. (2013). *The Impact of Family Involvement on the Education of Children Ages 3 to 8. Focus on Literacy and Math Achievement Outcomes and Social-Emotional Skills*. New York: MDRC.

